

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Сумський державний університет
Центр заочної, дистанційної та вечірньої форми навчання
Кафедра журналістики та філології

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ Володимир САДІВНИЧИЙ

_____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістр
зі спеціальності 061 Журналістика
освітньо-професійної програми Журналістика та тему:

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ЖУРНАЛІСТИКИ
В УКРАЇНСЬКИХ ВОЄННИХ РЕАЛІЯХ:
ТЕНДЕНЦІЇ ТА СПЕЦИФІКА

**European Ethical Journalistic Principles in Ukrainian War Realities:
Trends and Specifics**

Здобувачки групи ЖТ.мдн-21С Козлової Діани Сергіївни

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело.

_____

Діана Козлова

Керівник: завідувач кафедри журналістики та філології, доктор наук із
соціальних комунікацій Володимир Садівничий _____

Козлова Д. С. Європейські етичні принципи журналістики в українських воєнних реаліях: тенденції та специфіка [Текст]: робота на здобуття кваліфікаційного ступеня «магістр»; спец.: 061 – журналістика / Д. С. Козлова; наук. керівник В. О. Садівничий. – Суми : СумДУ, 2023. 62 с.

Війна в Україні спричинила низку серйозних змін в етичній парадигмі журналістики України та світу. Виходячи з цього, у роботі вивчено, теоретично узагальнено та досліджено питання журналістської етики як невід’ємної частини професійної етики, яка зазнала змін та нових тенденцій. На підставі дослідження матеріалів, виявлено сучасні етичні виклики, дилеми й тенденції, що постають перед українською журналістикою. Паралельно відбувалося вивчення впливу європейських етичних стандартів на практику журналістики в умовах військового конфлікту в Україні.

Під час вивчення основних принципів, визначених Європейською федерацією журналістів, таких як правдивість, незалежність, повага до прав людини тощо, та їх вплив та дотримання в роботі українських медійників, відбувається акцентування саме на специфіці етичних викликів, що виникають у зв’язку з військовим конфліктом, включаючи балансування між інформуванням, униканням дезінформації та адаптації нових тенденцій у сталу систему роботи медійників.

Варто відзначити, що питання етичних стандартів журналістики в умовах російсько-Української війни досліджена не сповна. Попре те, колеги швидко адаптуються та приймають виклики, випробування, диктують власні тенденції та намагаються забезпечити суспільство правдивою інформацією. Комплексний зміст роботи, який враховує різноманітні фактори етичних викликів і тенденцій, стане цінним підґрунтям для подальших досліджень у цій сфері. Висновки та результати можуть слугувати основою для подальшого удосконалення журналістської практики

в умовах конфліктів, а також сприяти розвитку етичних стандартів у сфері мас-медіа.

Ключові слова: журналістська етика, етичні засади, дезінформація, свобода слова, медіа грамотність, об'єктивність, факт-чекінг.

ABSTRACT

Kozlova D. S. European ethical principles of journalism in Ukrainian war realities: trends and specifics: master's thesis; Specialization: 061 – Journalism / D. S. Kozlova; Research supervisor V. O. Sadvnychyi. – Sumy: Sumy State University, 2023. 62 p.

The war in Ukraine caused several changes in the ethical paradigm of journalism in Ukraine and around the world. In the thesis, the issues of journalistic ethics are considered, theoretically summarized and researched as an integral part of professional ethics that has undergone changes and new trends. Based on the study of the materials, the modern ethical challenges, dilemmas and trends faced by Ukrainian journalism were identified. At the same time, she researched the influence of European ethical standards on journalistic practice in the conditions of the military conflict in Ukraine.

Studying the basic principles defined by the European Federation of Journalists, such as truthfulness, independence, respect for human rights and others, and their observance in the work of Ukrainian media professionals, attention is focused on the specificity of ethical challenges arising in connection with the armed conflict, including balancing between informing, avoiding misinformation and adapting to new trends in the media landscape.

In assessing the research achievements in this area, it should be acknowledged that the aspect of ethical standards in the conditions of war on the territory of Ukraine has not been the subject of active research until now. However, it must be emphasized that Ukrainian journalists demonstrate a high level of adaptation to new conditions and effectively respond to ethical challenges

in the conditions of a military conflict.. Colleagues actively engage with challenges and trials, setting their trends and attempting to provide society with truthful and objective information.

While studying the topic, scientific works of Ukrainian and foreign researchers and journalists who devoted their research to ethics and its transformation in the modern journalistic environment proved invaluable. The changes in ethical standards in extraordinary situations and the impact of these changes on the contemporary media space were examined. Special attention during the research was given to Ukrainian scholars, namely Dorosh, Serdiuk, Ivanov, and Moskalenko, who have contributed significantly to understanding the ethical challenges of journalism in the context of modern challenges, particularly during the war in Ukraine.

Foreign scholars and journalists laid essential foundations for studying ethics in journalism. One of the critical documents developed by the European Federation of Journalists, the "Code of Ethics for Journalists," became a crucial reference point for understanding the principles of professional ethics in Europe for further analysis with domestic media.

Theoretical and methodological research allowed avoiding a superficial examination of ethical aspects. As a result of the work, a multifaceted transformation of ethical standards in light of new realities and challenges was revealed.

In the war conditions in Ukraine, there is a need to review and adapt journalistic ethical standards, as the situation presents new challenges requiring special attention and responsiveness. Among the key issues are those related to balancing opinions and perspectives and ensuring credibility, accuracy, completeness, and timeliness of information. The crisis in the country affects the specifics of journalists fulfilling their ethical duties. One way to address these problems may be the implementation of specialized approaches, such as fact-checking, correction of unreliable information, and expanding the boundaries of information completeness. It is important to consider ethical aspects in the

context of new challenges to ensure the objectivity and reliability of information coverage.

A significant issue for adhering to the journalistic ethical code is the level of awareness among information consumers regarding the requirements for the professionalism of its presentation. The study explored the importance of media literacy and critical thinking in the audience in the context of the rapid flow of information in modern realities. Ukrainian society has shown positive dynamics in media literacy in the last two years. Another popular trend is the creation of educational programs by the state and the media, allowing conclusions to be drawn about the demand for quality information and the ability to recognize it.

A detailed study of ethical standards in journalism expand the scope of scientific inquiry from formal provisions of professional standards for the identification and highlighting of relevant industry issues to address the complex problem of adhering to ethical principles in journalism. The practical significance of the obtained results lie in their potential application in the educational process as supplementary material for courses related to journalistic ethics. The research materials remain relevant in the academic sphere, associated with the exploration of ethical standards in journalism, fact verification, correction of misinformation, social journalism, media literacy, and other related aspects.

Keywords: journalistic ethics, ethical principles, disinformation, freedom of speech, media literacy, objectivity, fact-checking.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ЖУРНАЛІСЬКОЇ ЕТИКИ	
1.1. Загальні поняття етики та її роль у журналістиці.....	10
1.2. Методологія дослідження.....	14
1.3. Етичні принципи та стандарти журналістики в Європі.....	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЕТИКИ	
2.1. Сучасні виклики для журналістів у світлі етичних норм.....	23
2.2. Етичні аспекти журналістської діяльності в Європі.....	29
2.3. Українська журналістика: особливості та виклики	38
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59

ВСТУП

Сучасне суспільство живе в епоху інформаційної революції, коли доступ до новин та інформації є легким і швидким завдяки масовим медіа та інтернет-ресурсам. Журналістика, як четверта влада, виконує невід'ємну роль у формуванні світогляду суспільства й впливає на його думки та рішення. У цьому контексті питання етики є особливо актуальним, оскільки журналісти зобов'язані висвітлювати події й передавати інформацію з мінімальним впливом особистих переконань та інтересів. Перед журналістами стоїть завдання не тільки надавати інформацію, але й робити це відповідно до етичних норм і стандартів, які регулюють журналістську діяльність. Етика є невід'ємною складовою журналістики, оскільки вона визначає якість і достовірність інформації, яку медіа постачають суспільству.

У журналістикознавчій галузі на етику та морально-етичні норми увагу звертали такі визначені українські науковці, як А. Москаленко, В. Здоровега, В. Іванов, О. Кузнецова, Т. Приступенко, В. Сердюк, В. Лизанчук, а також іноземні представники, серед яких Ковінгтон Холт, Джеймс Керріган, Вінстон Дік, Інга Бревек та інші. Науковці зосереджували свою увагу на відповідальності журналістів та засобів масової інформації за стан демократії, рівні соціалізації суспільства, його політичної та економічної культури тощо, а також наголошували на необхідності дотримання етичних принципів у процесі своєї роботи.

Загалом журналістська етика потребує постійного дослідження, адже змінюється світ та тенденції в ньому, а журналісти приймають нові виклики до підготовки й поширення інформації.

Одним із найпотужніших викликів для журналістів усього світу стала війна росії проти України, яка показала важливість витримки міжнародних норм на постулаті журналістської етики. Дезінформація, неправильне

трактування подій, перекручування та власні здогадки журналістів можуть нести за собою викривлення інформації та неправдиве висвітлення фактів.

Актуальність теми: у воєнних реаліях відстоювання об'єктивності та достовірної інформації є важливим чинником ведення інформаційної війни, але на жаль гігієна інформаційного простору України досі потребує постійного корегування. Журналістика має бути інструментом захисту прав людини, включаючи право на інформацію та свободу слова, а не навпаки. Європейські засади етичних норм журналіста мають стати основним орієнтиром для покращення якості інформаційного забезпечення українського суспільства.

Мета дослідження: простежити тенденцію та специфіку європейських етичних принципів журналістики в українських воєнних реаліях.

Завдання дослідження:

- на основі аналізу медіаконтенту визначити рівні дотримання українськими журналістами європейських етичних принципів у висвітленні воєнних подій на території України;

- розкрити вплив європейських стандартів на формування національного інформаційного простору в умовах конфлікту;

- визначити тенденції розвитку етичних аспектів журналістики у воєнних реаліях;

- систематизувати тенденції та специфіку журналістської етики в контексті військових конфліктів із урахуванням досвіду європейських колег.

Об'єктом дослідження є журналістська діяльність в контексті воєнних подій, які відбуваються на території України.

Предмет дослідження – етичні журналістські засади, зокрема європейські.

Методи дослідження: Для обробки та вивчення науково-теоретичних засад використовувались структурні, типологічні, функціональні методи та

методи зіставлення фактів і комплексного аналізу. Для дослідження видань на дотримання етичних норм, вивчення європейських та українських етичних засад застосовано методи спостереження, науково-лінгвістичного опису, порівняльного аналізу.

Апробація роботи: вивчення етичних принципів та стандартів, які ґрунтуються на європейських журналістських кодексах, а також аналіз впливу етики на практику журналістики в Україні, розгляд викликів, із якими зіштовхуються українські журналісти в контексті свободи слова та безпеки, викладені у збірці матеріалів конференції «Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії та перспективи» (Суми, 25-26 травня 2023 р.) під назвою «Етика європейської журналістики та українські реалії».

У ході вивчення та аналізу основних принципів і цінностей, що становлять журналістську етику, зроблено огляд основних етичних норм, які повинні керувати професійною діяльністю журналістів, зокрема таких, як правдивість, об'єктивність, незалежність, захист прав людини тощо.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 64 позиції.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ЖУРНАЛІСЬКОЇ ЕТИКИ

1.1. Загальні поняття етики та її роль у журналістиці

Як і будь-яка професія, журналістика має свої правила та вимоги. Різні види ремесла потребують відповідних навичок та здібностей, але щоб стати журналістом не достатньо вміти писати тексти, або брати інтерв'ю у відомих людей. Мас-медійник, який розганяє паніку чи закликає до насильства, рекламує товари, або політиків, мало що спільного має із журналістикою.

Журналістів, разом із трьома гілками влади країни, називають четвертою. Тому попре те, що журналістика буває різна – новинна, розслідувальна, аналітична – її робота має прямий наслідок для життя суспільства. Радше це ремесло є покликанням, а не просто набором навичок. Журналісти на відміну від блогерів чи інфлюенсерів, які також перебувають в інфопросторі країни, підпорядковуються законам та несуть відповідальність за свої слова та матеріали [1]. Безумно, в журналістиці України, як і будь-якої демократичної держави, переважає свобода слова, але чи цінується ця «свобода», якщо вона виходить за рамки етичних норм.

Етика – це наука, що вивчає моральні норми та цінності, встановлені для суспільства. У журналістиці етика набуває особливого значення, бо стосується виробництва та поширення інформації, впливаючи на спосіб, яким формується суспільна думка.

Основи етики медіа можна відслідкувати ще до виникнення сучасної журналістики. Фактично, першим систематичним трактатом про етику на письмовій основі на Заході є «Етика Нікомаха» або «Етика Аристотеля». Давньогрецький філософ Аристотель, відомий своїми дослідженнями в різних галузях, включаючи мораль та політику, у своїй праці «Етика Нікомаха» аналізує поняття моралі та розробляє систему етичних принципів

і цінностей. Експерти, оцінюючи працю в контексті розвитку етичної думки, зазначають, що саме Аристотель уперше визначив етику як спеціальну теоретичну дисципліну, наділяючи її образом високонаукової дисципліни [2]. Незважаючи на загальне визнання важливості журналістської етики, довкола цього поняття існують суперечності та обговорення, і тому поглиблене вивчення його продовжується.

Однією з визначальних робіт у цій галузі є книга «Елементи журналістської етики: Підстави для професійних дій», написана американськими журналістами Карлом Ковідом та Джеймсом Розенталем. Автори визначають дев'ять ключових принципів журналістики, які, на їх переконання, мають бути основою професійної діяльності журналістів. Серед цих принципів виділяються правдивість, передача першочергового обов'язку служити громадськості, забезпечення незалежності, моніторинг влади, повага до аудиторії та інші. Матеріал став впливовим джерелом для журналістів, студентів, академічних дослідників та всіх, хто цікавиться вивченням етичних аспектів журналістики. Книга пропонує чітке розуміння основних принципів і цінностей, які мають визначати професійну роботу журналістів, сприяючи розвитку високих стандартів у журналістській практиці [4].

Один із найвпливовіших теоретиків комунікації ХХ століття – Джеймс Кертис – висунув концепцію «журналістської справедливості» (journalistic justice). У своїй праці «Комунікація як культура: Есеї про медіа та суспільство» (Communication as Culture: Essays on Media and Society), він акцентував увагу на важливості забезпечення справедливого, рівного та представницького відображення різних груп і поглядів у засобах масової інформації. Кертис підтримував ідею, що журналісти мають визначати справедливість як ключову функцію своєї роботи та нести відповідальність перед громадськістю. Крім того, вчений наголошував на значущості громадської довіри до журналістів: віра громадськості є необхідною умовою

для функціонування демократичного суспільства та розвитку мас-медіа як джерела інформації, якому можна довіряти. [5].

Етична культура тісно пов'язана із загальнолюдською мораллю, національною та особистою культурою. Ключові елементи етичної культури включають доброту, совість, людяність, чесність та порядність. Журналісти, впливаючи на громадську думку, мають суттєвий вплив на почуття та життя людей, а також несуть відповідальність за формування світогляду своїх читачів, слухачів та глядачів. В ідеалі, журналісти повинні слугувати прикладами моральності, а їхні матеріали мають відповідати високим стандартам, де на першому місці розташовані критерії істини та добра.

Журналістська етика є однією з галузей прикладної етики медіа, що вивчає поведінку окремих журналістів у конкретних ситуаціях, а також питання, пов'язані з діяльністю ЗМІ та їх впливом на суспільство. Журналістська етика – не точна наука, де можливе застосування формул і незмінних упродовж тривалого періоду нормативів. Суспільство, як і журналістська спільнота, поступово, з розвитком людства, професії та засобів комунікації – уточнює або й переглядає деякі етичні норми поведіння з інформацією. Людство справді зіткнулося з викликами, пов'язаними з девальвацією традиційних цінностей та зміною ідеалів, про що наголошують дослідники В. Сердюк та В. Іванов [8]. Зазначений процес може відображати широкий спектр трансформацій, включаючи культурні, соціальні й медійні зміни. Засилля сенсаційних матеріалів у ЗМІ може свідчити про загострення конкуренції та прагнення залучити увагу аудиторії.

Важливим аспектом є вплив цього явища на суспільство. З одного боку, нові концепції та системи можуть вносити інновації та розвивати суспільство. А з іншого боку важливо враховувати можливі наслідки втрати традиційних цінностей та вульгаризації медійного контенту.

У цьому контексті питання про місію журналістики виявляється ключовим. Журналісти мають власні права та обов'язки, проте їхній професіоналізм визначається дотриманням етичних норм. Основним завданням для них є донесення правдивої інформації та мінімізація можливої шкоди, оскільки їхні слова впливають на політичну ситуацію та думку громадськості. Фахівці виконують завдання виховування аудиторії, та можуть допомогти зберегти важливі цінності, сприяючи формуванню збалансованого інформаційного простору. ЗМІ можуть виступити як каталізатор для позитивних змін у суспільстві, зберігаючи етичні стандарти та сприяючи розвиткові духовності. Загалом означена проблема вимагає уважного аналізу та розгляду шляхів покращення взаємодії між ЗМІ, громадськістю та, безпосередньо, дотримання основних етичних засад у журналістських матеріалах:

- **Забезпечення об'єктивності.** Етичні принципи вказують на необхідність достовірності та об'єктивності в інформаційному виробництві. Журналісти повинні уникати спотворення фактів та підкреслювати різницю між власними думками та дійсною інформацією.
- **Захист гідності та приватності.** Утримуватися від порушення особистого простору та невиправданого втручання в приватне життя осіб, деяким журналістам достатньо важко. В погоні за шокуючою новиною, колеги забувають про їх головну мету роботи – нести користь суспільству.
- **Відповідальність перед громадськістю.** Журналісти беруть на себе відповідальність за матеріали, які впливають на суспільство. Норми етичної професійної поведінки наголошують на необхідності інформування громадськості з обов'язковим дотриманням інтересів громадян та суспільства в цілому.
- **Відмова від дискримінації.** Ксенофобія, расизм та заклики до насилля не є припустимими в журналістській роботі. Теж саме стосується і матеріалів про засудження релігійних вірувань.

- **Справедливість та баланс.** Засади етичної поведінки вимагають висвітлення різних точок зору та уникнення прийняття будь-якої з сторін. Журналісти – це куток трикутника, де два інші кутки є учасниками ситуації. Прийняти сторону однієї особи конфлікту є прямим показником некомпетентності спеціаліста.

Вищеперелічені засади, які є необхідним інструментом для професійної саморегуляції, затверджені Кодексом етики українського журналіста, прийнятий на пленумі Національної спілки журналістів України у грудні 2013 року [9].

Вимоги, описані як набір правил поведінки, допомагають журналістам у життєвих та робочих ситуаціях, забезпечуючи етичні засади професії. Зокрема, принцип правдивості визначає журналістську роботу як точне та вичерпне повідомлення про перевірені факти та події. Цей принцип є основою високоякісної журналістики, яка повинна надавати суспільству об'єктивну та правдиву інформацію. Відсутність цього принципу надає підґрунття для маніпуляцій.

Визначення змісту журналістської етики в глобальному розгляді питання залишається незавершеним завданням. Майбутнє журналістської етики вимагає розробки нових, переконливих та всебічних етичних норм для всієї галузі журналістики.

1.2. Методологія дослідження

Розглянемо методологічну основу дослідження, яка визначає підходи, методи та інструменти, що використовуються для досягнення мети та вирішення поставлених завдань. Для побудови ефективної роботи над дослідженням було проведено аналіз сучасних підходів та наукових праць в галузі обраної теми. Для себе виключила основні методи, які є більш

доцільним та практичними до теми магістерської роботи, оцінила їх переваги та обмеження.

Дослідження на тему «Європейські етичні принципи журналістики в українських воєнних реаліях: реалії й тенденції» базується на комплексному підході, що охоплює теоретичні, емпіричні та аналітичні методи. Для вивчення теоретичної частини використовується аналіз європейських етичних принципів журналістики та їх актуальність в українській реальності. Вивчення робіт європейських дослідників з етики, а також вивчення вітчизняних праць щодо етики журналістики у воєнних конфліктах – становить теоретичну базу дослідження. В процесі вивчення були використані структурні, типологічні, функціональні методи та методи зіставлення фактів, комплексного аналізу.

- **Структурні методи** включають вивчення внутрішньої організації та побудови об'єкта дослідження. У випадку дослідження журналістики в умовах воєнних реалій, структурні методи дозволяють розглядати взаємозв'язки між різними компонентами медійного простору, такими як редакційна політика, журналістські стандарти, етичні аспекти.

- **Типологічні методи** використовуються для класифікації об'єктів дослідження за певними ознаками чи характеристиками. В даній роботі типологія використовується для виділення різних журналістських підходів, а також для класифікації форм висвітлення подій у воєнних умовах.

- **Функціональні методи** дозволяють вивчати роль та вплив об'єкта дослідження в системі взаємодії. В роботі функціональні методи розглядають вплив журналістики на формування громадської думки, стереотипів та взаємодії з офіційною інформаційною політикою.

- **Зіставлення фактів** - улюблений метод Едварда Мароу, який був американським журналістом і відомим телеведучим у середині 20 століття [12]. Меро здобув популярність завдяки своїм репортажам, зокрема, під час Другої світової і холодної війн. В контексті дослідження

журналістики в умовах воєнних реалій, метод зіставлення фактів може бути застосований для порівняння різних медійних матеріалів, ставлення журналістів до етичних принципів та реакції аудиторії.

- **Комплексний метод** включає в себе використання кількох методів дослідження одночасно для отримання більш повного та глибокого розуміння об'єкта дослідження.

Для дослідження видань на дотримання етичних норм, вивчення європейських та українських етичних засад використовувала методи спостереження, науково-лінгвістичного опису, порівняльного аналізу.

- **Метод спостереження** дозволяє систематично та об'єктивно фіксувати події та явища в обраних умовах. В даному дослідженні метод спостереження використовувався для систематичного аналізу матеріалів українських ЗМІ з метою виявлення відповідності європейським етичним принципам.

- **Науково-лінгвістичний опис** застосовувався для аналізу мовних конструкцій та термінів, вживаних в журналістських матеріалах, зокрема, для оцінки їхньої об'єктивності та точності. Метод дозволив виявити можливі мовні засоби маніпулювання інформацією чи викривлення фактів.

- **Порівняльний аналіз** є одним із основних інструментів для зіставлення підходів до висвітлення воєнних подій українськими та європейськими ЗМІ. Порівняння проводилося на основі визначених етичних принципів, щоб виявити відмінності та спільні риси в їхньому застосуванні.

Вибір методології для дослідження теми кваліфікаційної роботи ґрунтується на потребі здійснення комплексного та об'єктивного аналізу впливу європейських етичних стандартів на українське журналістське середовище в умовах воєнного конфлікту. Обрана методологія відповідає цілям та завданням дослідження, забезпечує достовірність та репрезентативність результатів.

1.3. Етичні принципи та стандарти журналістики в Європі

Розвиток етичних журналістських засад у європейських країнах є динамічним процесом, який відбувається відповідно до змін у суспільстві, технологіях, політиці та медіа-середовищі. Європейська журналістика прожила важливі етапи розвитку й трансформації цінностей, які наразі наслідують увесь світ. Деякі етапи залишили слід в сучасності, а інші дали підґрунтя для створення демократичної журналістики з дотриманням професійних етичних принципів.

У початковому періоді формуванні, у ХІХ столітті, в Європі спостерігався розвиток преси та її трансформацій від газет та журналів до сучасних видань. Цей період характеризувався формуванням перших журналістських асоціацій та визначенням основних принципів, які б стали фундаментом професійної етики. Асоціації встановлювали стандарти і етичні кодекси для своїх членів. Цей етап відзначався збільшеною увагою до об'єктивності в репортажах та коментарях, що пов'язано з бажанням розрізняти факти від інтерпретацій та думок. Також з метою збереження репутації і надання читачам достовірної інформації, видання почали приділяти увагу точності та вірогідності своїх матеріалів. Навіть комерційні газети були дзеркалом цих засад – кожна новина подавалася лише як констатація факту [13].

Міжвоєнний час був періодом значних змін у журналістиці та формуванні нових аспектів журналістської етики в Європі. Були розвинуті кодекси етики в багатьох країнах, де акцент ставився на важливості відділення фактів від коментарів, а також на уникненні суб'єктивних поглядів. Активна взаємодія з громадськістю та владою у боротьбі з дезінформацією та пропагандою. Журналісти взяли на себе більше відповідальності за формування громадської думки та взаємодію з політичною системою. З'явилися спроби впливати на суспільство та висвітлювати проблеми, що мали велике значення в контексті історичних

подій періоду. Цей проміжок часу визначався не тільки внутрішніми змінами у професії, а й впливом зовнішніх подій, таких як війни та політичні турбулентності, на роль та відповідальність журналістів. Важливо зазначити, що ці зміни стали підґрунтям для подальшого розвитку у журналістській етиці, яке відбувалося у наступні десятиліття.

Після Другої світової війни було відзначено розширення обсягу етичних питань, таких як право на приватність та дбайливе ставлення до жертв конфліктів. З'явилися нові етичні вимоги в зв'язку з розвитком технологій та масової комунікації. Побудувалася нова сходинка у формуванні сучасних етичних стандартів для журналістів у Європі.

У 1970-80-ті роки ЗМІ в Європі почали відігравати ще більш активну роль у формуванні громадської думки. Журналісти відчували зростання своєї відповідальності перед громадськістю та враховували суспільні проблеми в своїх матеріалах. ЗМІ почали звертати більше уваги на соціальні питання, включаючи права людини, рівність, екологію та інші аспекти соціальної справедливості. Журналісти виявляли інтерес до проблем меншин та інших соціальних груп. Велика кількість асоціацій та видань у Європі вдосконалювали, або знову визначали свої етичні кодекси. Розширювалися обговорення щодо того, які принципи повинні визначати діяльність журналістів. З'явилися дебати про важливість прозорості в роботі ЗМІ та відповідальності перед аудиторією, що включало обговорення відповідальності за публікації, використання анонімних джерел та інші аспекти.

Поява Інтернету та соціальних мереж народжує нові виклики для етичних питань. Питання цифрової безпеки, вірусної інформації та етичних вимог до використання джерел у віртуальному просторі стали актуальними. Завдяки цифровим технологіям новини поширюються надзвичайно швидко, що призводить до більшої конкуренції між ЗМІ та збільшення тиску на швидке й точне поширення інформації. Журналісти мають враховувати цю швидкість під час прийняття рішень та перевірки фактів, задля уникнення

дезінформації. Цей період відзначається підвищеною увагою до факт-чекінгу, що є важливою складовою етичної практики.

З підвищенням ролі реклами та партнерських відносин у цифровому середовищі, зростає важливість прозорості стосовно можливих конфліктів інтересів. Журналісти повинні вказувати на будь-які фінансові чи інші взаємозв'язки, які можуть впливати на їхню незалежність та суб'єктивність.

Повертаючись до сучасності, яка характеризується постійним адаптуванням етичних стандартів до нових реалій, зростання впливу соціальних мереж, розповсюдження фейків та питання прозорості в стосунках з аудиторією. ЗМІ швидко адаптуються до нових технологій та платформ, щоб відповідати змінам у споживанні новин та комунікації. Це включає в себе розробку стратегій для онлайн-платформ, роботу з соціальними мережами, а також використання різноманітних форматів контенту. ЗМІ стикаються з викликами глобалізації, співпраці міжнародних редакцій та забезпечення об'єктивного висвітлення подій у різних частинах світу. Журналісти все більше усвідомлюють свою соціальну відповідальність та роль у формуванні громадянської свідомості. Збільшується кількість матеріалів, присвячених соціальним питанням та створеним з метою покращення суспільства. Вдосконалюються способи взаємодії з аудиторією, адже важливо враховувати думку та фідбек аудиторії у процесі розробки інформаційних матеріалів.

Сучасний етап у журналістській етиці Європи визначається поєднанням традиційних етичних принципів із новими викликами, що виникають у зв'язку з розвитком технологій і змінами у споживанні новин. ЗМІ та журналісти продовжують адаптуватися, шукаючи баланс між інноваціями та етичними стандартами.

Етичні принципи та стандарти журналістики сьогодення в Європі визначаються національними асоціаціями журналістів, а також міжнародними організаціями, такими як Європейська федерація журналістів (European Federation of Journalists, EFJ). Організація розробила один з

основних документів, який регулює професійну етику журналістів у Європі, є «Етичний кодекс журналістів» (Code of Ethics for Journalists). Цей кодекс надає загальні принципи та стандарти, яких варто дотримуватися при виконанні професійної діяльності журналістами в Європі. До основних принципів, які містяться у документі, належать

- правдивість і точність інформації
- незалежність та об'єктивність
- повага до прав людини
- захист приватності
- відмова від дискримінації та насильства
- захист журналістів [20].

Ці стандарти є основою редакційних кодексів, засад про редакційну політику чи редакційних настанов більшості ЗМІ, які дають на території ЄС і оснований на досвіді таких ЗМІ як:

- BBC (British Broadcasting Corporation)
- Reuters
- Agence France-Presse (AFP)
- Deutsche Welle

Етичні журналістські стандарти Європи на практиці несвідомо асоціюються з BBC, які неодноразово ставали предметом вивчення фахівців галузі. Недарма останнім часом увага приділяється саме ціннісному підходу, який ставить акцент на важливість врахування етичних, соціальних і культурних цінностей у всіх аспектах журналістської діяльності. Толерантність, повага, гідність, рівність, взаємопідтримка, самореалізація, верховенство права, свобода, права людини, мир і солідарність — усі ці цінності пріоритетно визначають сучасне європейське суспільство. Розуміння та практичне втілення етичних стандартів, які відзначаються балансом думок, оперативністю, точністю, повнотою та достовірністю, має бути невід'ємною частиною професійної майстерності.

BBC відомий своєю репутацією об'єктивності, точності та високого стандарту журналістської етики [21 с. 123-130]. Можна сказати, що принципи роботи редакції BBC являються своєрідною клятвою Гіппократта, але в сфері медіа. Організація використовує жорсткі редакційні стандарти та етичні кодекси, які визначають правила діяльності журналістів. BBC також зобов'язана висвітлювати різноманіття точок зору, прагнучи до об'єктивності та уникнення бокового впливу.

Наприклад, у випадку кризи або конфлікту, BBC намагається представити об'єктивну та різноманітну інформацію, уникати спотворень чи бокового впливу на подачу матеріалів. Це робить BBC однією з організацій, яка висловлює зобов'язання дотримання високих стандартів журналістської етики в європейському контексті [22-23].

У випадку виникнення етичних проблем у журналістській діяльності перш за все йде реакція від редакції для збереження довіри глядачів, читачів та слухачів. Редакції в Європі, зокрема *BBC, Reuters, AFP, Deutsche Welle*, приймають ряд заходів у випадку порушення етичних принципів:

- **Внутрішні розслідування.** Розслідування включає перевірку фактів, обговорення подій у редакційному колективі, та ідентифікацію можливих порушень етичних стандартів.
- **Корекції та виправлення.** У випадку неетичних матеріалів, відбувається корекція та виправлення, що може включати видалення або виправлення неточностей у публікаціях.
- **Публічні вибачення.** Якщо порушення етичних норм масштабне або впливає на довіру глядачів, редакція публічно вибачається та пояснює кроки, які вживаються для виправлення ситуації.
- **Коригування процесів.** ЗМІ можуть переглянути свої внутрішні процеси та процедури для запобігання подібним етичним порушенням у майбутньому. Процедура включає оновлення етичних кодексів, надання додаткової підготовки журналістам щодо етичних засад та роботи з джерелами.

- **Взаємодія з публікою.** Преса може взаємодіяти з читачами, слухачами та глядачами, щоб спиратися на думки та дати відповідь на хвилюючі питання. Такий метод допомагає відновити довіру та визначити, як редакція може вдосконалити свою роботу.

- **Звернення до органів саморегулювання.** У деяких країнах можливе звернення до органів саморегулювання чи етичних комісій для отримання оцінки в ситуаціях, коли порушення етичних стандартів стає предметом сумніву. Метод відзначається різною популярністю в країнах, що може пояснюватися рівнем розвитку систем саморегулювання, ступеня незалежності органів, та культурних особливостей. Наприклад, у Великій Британії існує Комісія з питань стандартів в інтересах громадськості (IPSO), яка виконує функції саморегулювання для видань [25]. Саморегулюючий орган Швеції – це Шведська Рада ЗМІ, що визначає етичні стандарти та розглядає скарги від громадськості [26]. Ще одним прикладом є Рада для журналістів (Raad voor de Journalistiek), яка також виконує функції саморегулювання та розглядає скарги в Нідерландах [27].

Кроки для врегулювання етичних суперечок в ЗМІ зазвичай завершуються на етапі розслідування та публічних вибачень, але роботи в організацій з питань етичних конфліктів також вистачає, адже живемо в світі, де відстоювання власних прав коштує дорожче, навіть, за витрачений час.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЕТИКИ

2.1. Сучасні виклики для журналістів у світлі етичних норм

Життя – це марафон подій, де журналістика являється спринтом. Встигнути все, плисти проти течії, оминаючи перешкоди, швидкість без поспіху, або мистецтво розповіді в реальному часі. Можете називати роботу журналістів як завгодно, але саме ця відповідь є найбільш влучною на питання: «Опишіть роботу журналіста одним реченням». Достатньо лише зайти в мережу та зробити висновок, які виклики приймають сучасні фахівці справи. Висвітлення сексуального насильства, одностатеві шлюби, баланс між правом на справедливий суд та дотримання презумпції невинуватості, акредитації на ворожих територіях та можливі ризики для медійників, а також етичність доступу до певних територій без відповідних дозволів. Постійна зміна цих викликів пов'язана з низкою факторів, які насамперед впливають на суспільство, його життя та безпосередньо на роботу журналістів.

Швидкий темп технологічного розвитку створює нові можливості, але і в той самий час нові виклики та челенджі. Зміни в інформаційних технологіях, соціальних мережах та цифровому виробництві впливають на те, як інформація збирається, обробляється та поширюється. Через велику кількість спеціалістів зростає конкуренція, гарних фахівців стає дедалі більше, культ навчання та пізнання нового виводить новачків та достатній рівень фахових можливостей. Поява нових медіаплатформ та еволюція споживацьких звичок призводять до необхідності адаптації для збереження релевантності та привертання аудиторії. Суспільство зазнає трансформації та змін цінностей, культурних та політичних уподобаннях. Інформаційну прихильність аудиторії складно завоювати та достатньо легко втратити її.

Світ проживає складні часи, інформація несе на собі тягар забезпечувати суспільство правдивою інформацією без права на помилку.

Світові події, такі як війни, збройні конфлікти, кризи, економічні зміни, впливають на природу та обсяг новин, а також створюють нові етичні виклики для журналістів, які повинні оперативно та об'єктивно висвітлювати події. Питання журналістської етики в умовах війни досліджували такі науковці, як: М. Дорош, І. Земляна, Н. Карпчук, І. Куляс, О. Лещенко, В. Луць, Р. Додонов, Й. Лось, а також експерт Інституту масової комунікації О. Голуб [31-33].

Українським журналістам із 2014 року довелося познайомитись з питанням висвітлення воєнних конфліктів у своїй державі та прийняти незнайомі для них виклики. У 2022 році з цими викликами вже зіштовхнувся увесь світ масової комунікації.

За таких складних життєвих умов, ЗМІ стають захисним щитом прав людини та демократії, а також є посередниками для врегулювання конфліктів шляхом збирання та поширення неупередженої інформації. Етичні виклики у журналістиці стають особливо складними в період воєнного стану, що показало дослідження теми роботи. Пресу майже постійно звинувачують, що матеріали підігривають воєнний конфлікт, через що виникла цензура трактування воєнних подій для людства. Іншою стороною медалі, є ствердження експертів, що приховування конфлікту призводить до прогалин в інфополі, які, як правило, заповнюються чутками, неперевіреною інформацією, що вводить в оману суспільство та підриває довіру до ЗМІ.

Під час роботи в надзвичайних ситуаціях ЗМІ мають уникати методів, які можуть підвищити рівень емоційного впливу на аудиторію та сприяти формуванню певної думки. Це може включати натуралізм у описі поранених та загиблих, піднесення однієї сторони конфлікту та знецінення іншої, індивідуалізацію дійових осіб лише з одного табору, деперсоналізацію втрат, символізацію військових регалій, глобалізацію конфлікту, а також

використання тенденційно вибраних та вирваних з контексту фактів. І це тільки початок етичних викликів для журналістів сьогодення під час роботи в умовах збройних конфліктів [8].

Перед фахівцями стоїть питання безпеки, адже працюючи на передовій вони дивляться в очі ризикам для свого здоров'я та життя. Етичним обов'язком є врахування можливих наслідків і забезпечення безпеки для себе та своїх колег. Нажаль, на фронті загинули більше сотні українських та іноземних журналістів, які віддали останні хвилини свого життя за для інформування суспільства [34].

Розглядаючи професійно-етичну складову роботи у воєнних умовах, прослідковується ускладненість забезпечення об'єктивності та порушення балансу у висвітленні подій. Робота на лінії зіткнення прямо впливає на сприйняття та подачу інформації, адже умови збройних конфліктів призводять до відсутності доступів до інформації, складностях в залученні різних джерел та можливої прихильності автора до однієї з сторін конфлікту. Точність та об'єктивність висвітлення подій у збройних конфліктах мають вирішальне значення для забезпечення інформаційної правдивості та розуміння глобальної аудиторії, тому маємо над цим працювати. Журналіст бере на себе відповідальність знайомити суспільство з важкими реаліями та наслідками збройних конфліктів та повинен збалансовувати надання об'єктивної інформації з виявленням емпатії до тих, хто переживає трагедії. Важливо уникати використання страждань як засобу привертання уваги без належного контексту. Моральність та повага до страждань людей є основними принципами, які допомагають журналістам вести відповідальне та етичне висвітлення подій у воєнний період. Сенсаційний підхід має бути відсутній, але ЗМІ про це, як правило, забуває в погоні за рейтингами.

Вивчаючи матеріали, увагу одразу привертає відсутність коректних термінів до теми матеріалу. Найбільше проблема стосується саме військової термінології, яку, до речі, розглядали у мовознавчих, історіографічних

працях А. Бурячок, Р. Іванченко, Л. Туровська, Н. Яценко [35-36]. Щодо особливості галузевих терміносистем, питання було обґрунтовано у публікаціях О. Семеног, О. Кобилинської, Ю. Бойка, Е. Огар, К. Панасюк, С. Шевчук. Однак виникла потреба у визначенні специфіки військової термінології з проекцією на діяльність журналістів під час російсько-української війни, адже влучна термінології допомагає уникнути суб'єктивності та інтерпретаційних викривлень, на відміну від вживання емоційно заряджених слів, які можуть спричинити перекручення інформації. Використання правильних термінів відображає високий рівень журналістської компетентності, ба більше фахівець має розуміти визначення термінів, якими вони користуються, та орієнтуватися в них.

В умовах війни, де інформація може бути чутливою та небезпечною, дотримання етичних стандартів у захисті джерел є не просто необхідністю, а важливим правилом. Журналісти мають гарантувати конфіденційність своїм джерелам, особливо коли інформація може стосуватися безпеки осіб. Захист джерел сприяє збереженню довіри та можливості отримання інформації в майбутньому. При використанні анонімних джерел слід бути особливо обережними та переконатися в достовірності інформації, адже в таких складних ситуаціях фейки не грають на користь, тим більше репутація журналіста також понесе збитки. Під час отримання інформації джерел, преса має належно поводити себе та уникати тиску, маніпуляцій чи залякування. Важливо, щоб взаємодія із джерелами відбувалася на етичних засадах, а не порушувала їх права чи безпеку.

Факт-чекінг стає все більш важливим у сучасному світі, де інформація поширюється швидко і легко, завдяки зростанню соціальних медіа та інших онлайн-платформ. Перевірка на відсутність дезінформації є важливим інструментом для боротьби та забезпечення громадкості точною та об'єктивною інформацією. Зростання глобальної взаємозалежності робить новини більш масштабними, але також ставить питання етики у відносинах з різними культурами та громадами. Недивно, що робота під час військових

конфліктах підвищує ризик дезінформації. Саме цей виклик слід виокремити серед інших, через можливе використання спотворених фактів для маніпулювання громадською думкою, до чого постійно вдаються ЗМІ росії.

Згідно з дослідженням, проведеним у 2022 році організацією Reuters Institute for the Study of Journalism, рівень дезінформації у ЗМІ значно зріс за останні кілька років [38]. Дослідження показало, що 62% опитаних респондентів вважають, що дезінформація поширена у ЗМІ, а 44% вважають, що це є серйозною проблемою. Також аналіз показав, що люди частіше стикаються з дезінформацією у соціальних мережах, ніж у традиційних ЗМІ. 73% опитаних респондентів сказали, що помічали дезінформацію у соціальних мережах, а 56% відмітили для себе викривлення фактів у традиційних ЗМІ [38].

Дослідження Oxford Internet Institute показало, що рівень дезінформації у соціальних мережах зріс на 20% за останні роки [39]. Причиною стрімкого росту відсотка дезінформації в соціальних мережах – є технологічний прогрес, про який згадувалось раніше. Соціальні мережі дозволяють швидко поширювати інформацію, в них легко створити акаунт, використати рекламу для пошуку аудиторії та опублікувати контент, що робить їх ідеальним середовищем для поширення інформації, яка не відповідає дійсності. Найчастіше використовуються алгоритми, які сприяють поширенню популярного, шокуючого контенту, який викликає емоцію у аудиторії, що означає поширення дезінформація пришвидшеним шляхом та підняття рейтингів інформаційного джерела. Суспільство не притримується інформаційної гігієни та споживає будь-яку інформацію, особливо, якщо цією новиною з ними ділиться близька людина, друг, або вони бачать цю новину на каналі з мільйонною аудиторією.

Рівень дезінформації у ЗМІ також залежить від держави. Дослідження показало, що рівень дезінформації є найвищим у таких країнах, як США, Бразилія, Індія та росія. Це може бути пов'язано з державною власністю

ЗМІ, через прямий тиск, закони, які обмежують свободу ЗМІ. У таких випадках держава може використовувати ЗМІ для поширення дезінформації, яка відповідає її інтересам. Дезінформація також може бути проплаченою через приватні компанії, які отримують фінансування від держави, або через недержавні організації, які підтримуються державою, за рахунок чого охоплюється більша аудиторія. Деякі конкретні приклади дезінформації, яка була поширена у ЗМІ:

- 2020 року в соціальних мережах поширювалася інформація про те, що вакцина від COVID-19 викликає аутизм. Ця інформація була спростована, але вона все ж таки поширилася і викликала шквал емоцій та паніки у багатьох людей.

- У росії державні ЗМІ активно поширювали дезінформацію про вторгнення в Україну за для виправдання початку війни. ЗМІ недокраїні й досі поширюють інформацію, що в Україні існує нацистський режим, «спецоперація» є метою захисту мирних жителів Донбасу. Гарний приклад використання невлучної термінології для опису подій.

- У Китаї влада контролює доступ до інформації в Інтернеті. Це дозволяє уряду блокувати або обмежувати доступ до сайтів, які поширюють дезінформацію. Таким чином громадяни країни взагалі не мають доступу до ресурсів масової комунікації, а споживають лише інформацію лише власних ЗМІ [40].

- У 2016 році російські урядові агенти поширювали дезінформацію в соціальних мережах, щоб вплинути на результати президентських виборів у США. Ця дезінформація включала заяви про те, що Хілларі Клінтон є злочинницею і що Дональд Трамп є єдиним кандидатом, який може врятувати країну. Дезінформація зіграла певну роль, та привела Трампа до перемоги [41].

Держава може відігравати важливу роль у боротьбі з дезінформацією за допомогою законодавчих змін, які обмежують її поширення, а також через підтримку незалежних ЗМІ та освітню програму для громадськості

про інформаційну безпеку. Але чи всім державам потрібне суспільство з критичним мислення? Питання, звісно, риторичне, бо всі ми знаємо відповідь.

Фейкові новини та матеріали несуть за собою наслідки. Викривлення фактів вводить в оману суспільство та порушує право на достовірну інформацію. На підставі прочитаного чи побаченого, аудиторія може прийняти невірні рішення, які безпосередньо вплинуть на їхнє життя чи життя інших людей. Дезінформація – це те, що працює динамітом при підриві довіри до ЗМІ та демократії, а також каталізатором для розпалювання ненависті та ворожнечі між групами людей.

Журналісти всього світу розробили різні підходи до вирішення сучасних етичних викликів. Деякі обрали більш обережний підхід, уникаючи публікацій, яка можуть бути використані для маніпуляцій та розпалювання конфліктів, агресії, насилля, а інші обирають агресивний шлях, прагнучи надати якомога більше інформації, навіть за умови ризику для власної безпеки або безпеки їхніх джерел.

Немає легкого рішення для етичних викликів, з якими зіткнулися ЗМІ в Україні та світі. Журналісти – це частинка великого механізму, де кожна шестерня важлива та має бути справною, тому нові виклики приймаються, а робота задля суспільства продовжується.

2.2. Етичні аспекти журналістської діяльності в Європі

У сучасному світі, на фоні постійних змін у соціальній, політичній та технологічній сферах, журналістика залишається важливим інструментом формування громадської думки та взаєморозуміння. У цьому контексті етичні аспекти, що визначають діяльність журналістів, мають вирішальне значення. Розглядаючи сучасні реалії, де інформація перетинає кордони

миттєво, для українських журналістів важливо вивчати досвід європейських колег, які долають виклики етики в цій глобальній інформаційній ері.

Незалежність, об'єктивність, достовірність та відповідальність – кити, які тримають етичну сторону журналістської професії в Європі. Не дивлячись на те, що існують загальні, можна сказати, міжнародні етичні стандарти, якими керуються журналісти всього світу, кожна країна має власний етичний кодекс журналістики [42]. Підстав для існування декілька. Кожна країна має свою історію та культуру, які впливають на її цінності та ідеали, які відображаються в етичних кодексах журналістики. Історичні події, такі як війни, революції чи політичні кризи, можуть визначити відношення суспільства до ЗМІ та журналістської діяльності. Наприклад, в США, етичні засади часто підкреслюють важливість свободи слова та неупередженості. Різні рівні свободи преси впливають на включення конкретних питань до етичних кодексів. Не можу не сказати, що форма правління також має вплив, так само як і політичні системи. У таких країнах як Швеція з демократичною політичною системою, часто підкреслюється важливість прав людини та захисту громадського інтересу. У країнах з авторитарними політичними системами, таких як Китай, журналістика проявляє підтримку уряду та відсутність свободи слова, що є проявом авторитаризму.

Проаналізувавши кодекси європейських країн, можна виокремити етичні стандарти на яких базується більшість засобів масової інформації Європейського союзу та не тільки.

Однією з основних етичних засад журналістики в Європі є **принцип незалежності від влади та комерційних впливів**. обов'язком журналістів є забезпечення об'єктивного висвітлення подій, уникаючи конфлікту інтересів. Принцип реалізується в європейських ЗМІ різними способами:

- **На рівні законодавства** в більшості європейських країн існують закони, які захищають свободу слова і незалежність ЗМІ. Наприклад, у Європейській конвенції з прав людини (ЄКПЛ) стаття 10

гарантує свободу вираження поглядів, включаючи свободу преси. Стаття, до речі, забороняє цензуру [44].

- **На рівні професійних організацій** існують етичні кодекси, які визначають поведінку журналіста від час роботи. Кодекси підкреслюють важливість незалежності від влади та комерційних впливів. Наприклад, Кодекс професійної поведінки Європейської федерації журналістів (EFJ) забороняє журналістам приймати подарунки або послуги від джерел інформації, які можуть вплинути на їхню неупередженість [20].

- **На рівні практики** європейські журналісти прагнуть дотримуватися принципу уникаючи прямого фінансування від уряду або комерційних компаній.

Принцип незалежності від влади та комерційних впливів є важливим для якості інформації, яку отримує громадськість. Незалежний журналіст – об'єктивно висвітлює події, не заважаючи на те, які інтереси може зачіпати матеріал в медіа. Це дозволяє гарантувати, що громадськість має доступ до точної та всебічної інформації, яка необхідна для прийняття обґрунтованих рішень. Однак, незважаючи на існуючі законодавчі та професійні гарантії, принцип незалежності в європейських медіа деінде, але порушується. У таких випадках важливо, щоб громадськість була обізнана про потенційні конфлікти інтересів і щоб журналісти були готові викривати їх.

Загальною практикою в Європі є **повага права на приватність журналістами**. В більшості європейських країн діють закони, які стверджують та захищають право на приватність, надаючи особам захист від неправомірного витіснення їхнього життя у публічну сферу. Особиста інформація може включати в себе такі дані, як адреса, номер телефону, фотографії, медична інформація, фінансова або інформація про сім'ю. Вторгнення в приватне життя особи несе за собою негативні наслідки, такі як:

- втрата приватності
- порушення безпеки

- шкідливі наслідки для кар'єри або навчання
- порушення психічного здоров'я

Журналісти в таких ситуаціях мають давати об'єктивну оцінку, чи є інформація суспільно важливою, і чи переважають суспільні інтереси над правом особистості на приватність. Навіть, у випадку переважання, слід розглянути можливість отримання дозволу особистості перед розкриттям її особистої інформації.

Прикладом порушення приватності є публікація фотографії французького журналіста Ромена Гійома, на якій зображена донька президента Франції Емманюеля Макрона без її згоди. Фотографія була зроблена під час приватної прогулянки доньки президента. Ця публікація викликала обурення у громадськості і призвела до того, що журналіст був звільнений з роботи.

Швидкі зміни в медіа, викликані технологічними інноваціями, мають значний вплив на етичні норми в журналістиці. Це стосується не лише нових форматів, але й відмінностей у реагуванні на сучасні виклики, такі як дезінформація, фейкові новини та роль соціальних мереж. З одного боку, нові формати дозволяють журналістам створювати більш інновативний і захоплюючий контент. Наприклад, віртуальна реальність може використовуватися для створення більш реалістичного і занурюючого досвіду для читачів і глядачів, але з іншого боку, нові формати призводять до зниження якості інформації.

Під час роботи над темою етичних аспектів, прослідковується акцент європейських ЗМІ на **достовірності інформації**. Особливо у контексті конфліктів та воєнних подій достовірність інформації є надважливою. Аудиторія в такі часи найбільш чутлива до фейків та маніпуляцій. Ввести в оману громадкість простіше, коли присутня обмеженість у доступі до інформації, як зазвичай і відбувається під час збройних конфліктів. Преса несе відповідальність за оману суспільства, навіть, якщо це було не навмисно. Для того, щоб це не відбулося, слід звертатися до ретельної

перевірки джерел інформації. Журналісти повинні бути впевнені, що інформація, яку вони збирають, є достовірною. Для перевірки можуть бути використані інші джерела інформації та консультації в експертів, які зможуть внести ясність, надати додаткову інформацію та заперечити недостовірні факти. Зазвичай, журналісти будують контекст інформації, яку публікують, це допомагає читачам краще зрозуміти значення прочитаного та не сприймати все занадто буквально.

На етапі вивчення інформації, яка надійшла журналісту, виключаються можливості надходження фейкових новин та маніпуляцій. Занадто гучні або шокуючі заяви, відсутність джерела інформації, відсутність логіки або доказів – дають зрозуміти, що інформація потребує уточнення та більш глибокого вивчення. Журналісти завжди пам'ятають за наслідки своєї роботи, наприклад висвітлюючи конфлікт, їх матеріали можуть бути використані для пропагування насильства або ненависті.

Рада Європи постійно покращує та впроваджує нові засади журналістики та закликає країни ЄС створювати сприятливе середовище для якісної журналістики та зміцнення її ролі у підтримці демократії: «Останніми роками ми стали свідками дедалі більшого поширення дезінформації у швидкоплинному медійному середовищі. Аби захистити нашу демократію, важливо, щоб ЗМІ виконували свою роль відповідно до професійних стандартів та етики. Держави повинні запровадити практичні заходи для підтримки якісної журналістики як способу забезпечення доступу до надійної, незалежної та точної інформації» [45], – сказала генеральний секретар Ради Європи Марія Пейчинович Бурич. Думка Бурич відгукується та прослідковується, акцент європейських ЗМІ на достовірності інформації, дійсно високий. Особливо у контексті конфліктів та воєнних подій достовірність інформації є надважливою. Аудиторія в такі часи найбільш чутлива до фейків та маніпуляцій. Ввести в оману громадкість простіше, коли присутня обмеженість в доступі до інформації, як зазвичай і відбувається під час збройних конфліктів. Преса несе

відповідальність за оману суспільства, навіть, якщо це було не навмисно. Для того, щоб це не відбулося, слід звертатися до ретельної перевірки джерел інформації. Журналісти повинні бути впевнені, що інформація, яку вони збирають, є достовірною. Для перевірки можуть бути використані інші джерела інформації та консультації у експертів, які зможуть внести ясність, надати додаткову інформацію та заперечити недостовірні факти. Зазвичай, журналісти будують контекст інформації, яку публікують, це допомагає читачам краще зрозуміти значення прочитаного та не сприймати все занадто буквально.

На етапі вивчення інформації, яка надійшла журналістові, виключаються можливості надходження фейкових новин та маніпуляцій. Занадто гучні або шокуючі заяви, відсутність джерела інформації, відсутність логіки або доказів – дають зрозуміти, що інформація потребує уточнення та більш глибокого вивчення. Журналісти завжди пам'ятають про наслідки своєї роботи, наприклад висвітлюючи конфлікт, їх матеріали можуть бути використані для пропагування насильства або ненависті.

Гучним скандалом було поширення недостовірної інформації в 2019 році від німецького журналіста Томаса Еделя з видання "Die Welt", який опублікував матеріал про те, що в Німеччині виявлено нову смертельну хворобу. Матеріал мав назву «Нова смертельна хвороба в Німеччині: вчені б'ють на сполох». У матеріалі Едель стверджував, що хвороба викликається новим вірусом, який передається повітряно-краплинним шляхом. Паніка населення стрімко зросла, після коментаря, що хвороба вже вбила кілька людей, а вірус шириться Європою достатньо швидко. Цей матеріал викликав хаос та призвів до дефіциту деяких продуктів і медикаментів на полицях. Пізніше з'ясувалось, що Едель розповсюдив неправдиву інформацію цілеспрямовано, за що його було звільнено та притягнуто до відповідальності зі штрафом в 100 000 євро. Покарання залежить від масштабності наслідків розповсюдженої інформації.

Рада Європи є міжнародною організацією, яка відповідає за захист прав людини та верховенства права в Європі. Одним із цих прав є право на свободу слова, яке включає в себе право на доступ до інформації та право на свободу вираження поглядів. Ради Європи вважає, що ЗМІ відіграють важливу роль у забезпеченні свободи слова, доступу до інформації та формування громадської думки. Для забезпечення незалежності ЗМІ, Рада Європи розробила низку рекомендацій, які стосуються таких питань, як свобода слова, вираження поглядів, доступ до інформації, професійні стандарти для журналістів, етичні аспекти та відповідальність медіа. Рада Європи також має право контролювати дотримання цих рекомендацій, здійснюючи його шляхом проведення моніторингу, розслідування та розгляду скарг.

Декілька нових рекомендацій Ради Європи щодо функціонування медіа:

1. Для сприятливого середовища для якісної журналістики у цифрову еру опиратися на набір правових, адміністративних і практичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення сталого фінансування якісних ЗМІ, формування довіри до журналістики та сприяння медіа грамотності [47].

2. Для передвиборної комунікації та висвітлення в медіа виборчих кампаній зосереджуватися на принципах забезпечення прозорості виборчих комунікацій і здійснення витрат на вибори, запобігання маніпуляції виборцями та забезпечення того, щоб політичні партії і кандидати конкурували на рівних умовах. Спрямувати дію на можливість національної законодавчої бази країн розв'язуючи проблеми щодо забезпечення справедливого і легітимного виборчого процесу з огляду на появу нових форматів і цифрових методів виборчих онлайн-кампаній [48].

3. Щодо впливу цифрових технологій на свободу вираження закликає країни-члени Ради Європи оцінити й переглянути свої законодавчі, нормативні і наглядові рамки та політику, а також свою практику щодо

впливу цифрових технологій на свободу вираження. Спеціально розроблені Керівні принципи призначені надати допомогу державам, державним і приватним суб'єктам, зокрема інтернет-посередникам, а також медіа, організаціям громадянського суспільства, дослідникам, навчальним закладам та іншим відповідним суб'єктам щодо реалізації незалежних і спільних зусиль для захисту й просування свободи вираження у цифрову еру [49].

4. Для боротьби з мовою ворожнечі, уряди закликаються до розробки комплексної стратегії для запобігання і боротьби з мовою ворожнечі, зокрема шляхом ухвалення ефективної законодавчої бази і впровадження відповідним чином вивірених і пропорційних заходів. Слід ретельно збалансувати право на приватне життя, право на свободу вираження поглядів і заборону дискримінації. Рекомендація містить настанови для інших дійових осіб і суб'єктів – публічних службовців, політичних партій, інтернет-посередників, медіа та організацій громадянського суспільства [50].

Під час висвітлення збройних конфліктів часто трапляється порушення етичного принципу заангажованості у певну сторону конфлікту. Об'єктивність та безпристрасність фундаментальні етичні стандарти, які визначають, що обов'язок журналіста подавати інформацію таким чином, щоб уникнути приховування або вигідного висвітлення конкретної точки зору. Важливою є рівновага та висвітлення всіх сторін справи, навіть якщо це може бути складним у випадках, коли існують різні точки думок чи контроверсійні питання. У випадку війни в Україні заангажованість може виявлятися через вибір словесних формулювань, підбір джерел, акцентуацію певних аспектів подій, або використання емоційно зарядженої лексики. Такі практики можуть призвести до спотворення реальності та створення несправедливого або однобічного уявлення про ситуацію.

Німецькі ЗМІ частіше висвітлювали війну в нейтральному світлі, намагалися представляти різні точки зору на конфлікт, але були помічені

випадки неупередженого або навіть як заангажованого ставлення до росії. З французькими медіа, зокрема газетою Le Monde, ситуація була іншою. Вони прямолінійно коментували війну в негативному світлі для росії. Хоча це і є правдою, і нам як українцям це приємно читати, але для етичних стандартів це є порушенням. Медіа акцентували увагу на злочинах, які вчинили російські військові, але підтверджуючі факти, що також є порушенням етики журналістів, не завжди наводили. Британські медіа, зокрема The Guardian, переважно висвітлювали війну в позитивному світлі для України, акцентуючи увагу на героїзмі українського народу та його боротьбі проти російської агресії.

Важливо зазначити, що не всі європейські ЗМІ були заангажовані в певну сторону конфлікту. Деякі ЗМІ, зокрема BBC та Reuters, прагнули до того, щоб їхнє висвітлення було неупередженим. Однак навіть ці ЗМІ отримували свою критику за необ'єктивне висвітлення подій.

Загалом, заангажованість у певну сторону конфлікту є поширеним порушенням етики журналістики. Тим паче в ситуації, коли про країну агресора складно взагалі говорити.

Під час вивчення проблеми дійшли висновку, що журналістська діяльність мас-медійників Європи відіграє важливу роль та є важливим елементом суспільства, де високі етичні стандарти визначають роботу ЗМІ. Сучасні журналістські практики ґрунтуються на цінностях об'єктивності, точності, інформаційної збалансованості та відповідальності перед аудиторією. Європейські журналісти враховують норми етики, регульовані професійними організаціями та законодавством, і забезпечують публіку інформацією відповідно до високих стандартів, захищаючи право на приватність та безпеку глядачів і читачів. Важливою є також здатність адаптуватися до сучасних викликів, таких як боротьба з дезінформацією, збереження об'єктивності в умовах конфліктів та використання новітніх технологій для підвищення якості журналістського виробництва. Для нас,

українських фахівців, важливий обмін досвідом з європейськими країнами, на щастя за останні роки комунікація з журналістами ЄС значно зросла.

2.3. Українська журналістика: особливості та виклики

Сучасні українські реалії щодня ставлять перед журналістами низку викликів, які вимагають адаптації. Умови, в яких працюють українські журналісти, виходять за рамки традиційної редакції або комфортного офісу, де зазвичай працюють всі журналісти світу. Українські ЗМІ прийняли виклик бути в центрі подій, що означає постійний рух, інколи цей рух уповільнює вага бронежилета та каски.

Починаючи з дня незалежності країни, наші журналісти працювали в гарячих точках різних країн, зокрема: висвітлення події на території колишньої Югославії, зокрема в Боснії і Герцеговині, Косово та Хорватії; висвітлення наступу американських військ на Багдад та війну проти іракських повстанців, висвітлення вторгнення американських військ, війну проти талібанів та виведення американських військ, інформування про вторгнення Росії на територію Сирії та виведення американських військ, війна в Лівії, українські журналісти висвітлювали революцію, громадянську війну та виведення американських військ. Крім цих відомих конфліктів, колеги-земляки також висвітлювали воєнні конфлікти в Судані, Чаді, Кенії, Ефіопії, Центральноафриканській Республіці та, на жаль, висвітлюють війну росії про України з 2014 року. Серед українських журналістів, які працювали та працюють у зоні воєнних конфлікти в різних точках на світовій мапі та Україні є:

- Сергій Лойко лауреат премії World Press Photo, який висвітлює подій в країні по теперішній день та написав книгу «Аеропорт», яка стала всесвітньо відомою [53].

- Ігор Козловський – журналіст, який пройшов російський полон з 2016 по 2017 рік та є лауреатом премії імені Георгія Гонгадзе [54].

- Максим Савчук - журналіст, лауреат премії імені Георгія Гонгадзе. Наразі веде активну журналістську діяльність на своєму Ютуб каналі [55].

Початково діяльністю висвітлення воєнних подій займався поодинокий відсоток, але за останні роки кількість воєнних журналістів зросла, все частіше вони вирушають на території, де відбуваються запеклі бої. Достатньо часто журналісти не мають належної підготовки, що призводить до різних наслідків, починаючи від втрати техніки до загибелі.

Підвищення рівня впливу медіа на формування громадської думки в Україні є наслідком подій, які сталися на території держави за останні роки: окупація Криму, війна на Сході та повномасштабна війна в 2022 році. Українським медійникам вперше довелося зіткнутися обличчям до висвітленням воєнних конфліктів у своїй країні. Засоби масової інформації відіграють важливу роль як активні захисники прав людини та демократії, так і медіатори у вирішенні конфліктів шляхом збирання та поширення неупередженої інформації. Журналісти виступають не лише як інформаційні посередники, але й як сторонники розвитку відкритого та свідомого суспільства, сприяючи обговоренню та розумінню складних проблем сучасності. Їхня праця є ключовим елементом у визначенні курсу громадської думки та формуванні національної ідентичності в умовах внутрішніх та зовнішніх конфліктів.

У сучасному світі журналісти в Україні володіють важливою функцією в контексті інформаційної війни та дезінформації. Завдяки своїй роботі вони сприяють вирішенню проблеми неперевіреної інформації та пропаганди, забезпечуючи громадян доступом до достовірних джерел інформації. У цьому контексті важливою є не лише здатність журналістів ідентифікувати та відділяти факти від вигадок, але й їхня відповідальність перед аудиторією та іншими зацікавленими сторонами. Професор Й. Лось,

говорячи про обов'язкові знання та вміння працівника ЗМІ, наголошує на тому, що журналіст повинен знати світ і людину, вміти пояснювати явища, факти, події [33]. Більшість журналістів припускаються помилки невірної або неповної використання термінології, пов'язаної з діяльністю військових, терористів тощо. Це може призвести до невірної сприйняття подій та підміни понять, де оцінка йде лише за зовнішніми характеристиками, але сутність кардинально різна. Забезпечення точності та якісної термінології є частиною професійної етики журналістики. Журналісти повинні ретельно вибирати слова, які б відображали не лише зовнішні прояви, але й внутрішній зміст та кінцеві мети сторін конфлікту. Такий підхід дозволяє глядачам та читачам краще розуміти контекст та справжню природу подій, які вони спостерігають чи читають.

У своїй ролі медіаторів журналісти в Україні також сприяють розвитку громадянського суспільства та демократії. Їхня здатність створювати об'єктивний образ подій та представляти різноманітні точки зору розширює простір для діалогу та взаєморозуміння серед різних верств суспільства. Водночас, журналістика в Україні висвітлює не лише проблеми, пов'язані з війною та конфліктами, але й сприяє підняттю важливих соціальних, економічних та культурних питань, серед яких:

- Соціальні аспекти сучасного життя, зокрема, проблеми здоров'я, освіти, житлові умови, безробіття, захист пенсіонерів, студентів та інвалідів.
- Проблема корупції в Україні активно висвітлюється журналістами. Останній рік можемо спостерігати розкриття масштабних корупційних схем, де журналісти в свою чергу приймають участь у відстежуванні роботи антикорупційних органів та аналізують результати боротьби з цим явищем.
- Медійники звертають увагу на порушення прав людини, роблять розслідування щодо справедливості та правової системи, а також підтримують діяльність громадських організацій. Так, у 2020 році в Сумах,

місцеві медіа допомогли розповсюдити інформацію про неправомірне відбирання «Зеленого театру» руками влади.

- Політичні та міжнаціональні питання, в матеріалах розглядаються політичні події, аналізується робота влади, а також висвітлюються міжнаціональні відносини та питання державного управління.

Загалом, українські журналісти відзначаються широкою гамою тем, що охоплюють ключові виклики і питання сучасного суспільства. Але, безперечно, військова тематика займає близько 60% контенту українських ЗМІ. Це значно більше, ніж до початку повномасштабної війни в Україні, коли військова тематика становила близько 20% контенту. Дослідження медіа показало, що найбільше військова тематика представлена в телевізійних новинах, де займає близько 80% контенту та в більшій мірі пропагандистського. У друкованих та онлайн ЗМІ військова тематика становить близько 60%, до речі, серед контенту переважає достовірне транслювання ситуації. За півтора роки повномасштабного вторгнення росії в Україну, довіра громадян до національних телеканалів та місцевих ЗМІ впала. Проте спостерігається чотириразове збільшення використання месенджерів, зокрема каналів у Telegram та Viber, для отримання новин. В дослідженні «Рейтинг» «Як війна змінила мене та країну. Підсумки року» йдеться про такі зміни в споживанні контенту українцями [57].

Згідно з результатами дослідження, спостерігається зменшення частоти споживання новин національних та місцевих медіа серед українців. Зокрема, використання національного телебачення знизилося з 55% до 43%, а місцевого – з 11% до 7%. Українці можуть втрачати довіру до телебачення з ряду причин. Частіше це пов'язано з недостовірністю і необ'єктивністю інформації, яку надає телебачення, особливо якщо є вона спотвореною чи підконтрольною політичним інтересам пропаганду. Поява альтернативних джерел інформації, таких як соціальні мережі і онлайн-новини, впливає на втрату інтересу до традиційних медіа.

Популярність груп і каналів у месенджерах, таких як Telegram і Viber, що зростає з 11% до 41%. Також відзначають збільшення зацікавленості в каналах YouTube, з 21% до 29%. Соціальні мережі, такі як Facebook, Twitter і Instagram, майже не змінили свого впливу, залишаючись на рівні 35%. Натомість інтернет-сторінки втратили свою популярність, скоротившись з 47% до 36%. Ймовірно за все, соціальні мережі заміняють традиційні засоби інформації та, навіть, затмарюють онлайн видання своєю доступністю та простотою.

Рисунок 1. Діаграма довіри до ЗМІ від організації «Рейтинг»

Натомість, протягом останнього року довіра до новин від національних телеканалів збільшилася з 43% до 72%, а до місцевих ЗМІ – з 43% до 62%, про що свідчить представлений рисунок від компанії «Рейтинг».

Рисунок 2. Рівень довіри до національних та місцевих ЗМІ

Дослідження Internews свідчить, що станом на кінець 2022 року 74 % українців отримують новини з соціальних мереж, а найпопулярнішими джерелами новин для українців під час війни є «Лачен пише», «Труха», «Блискавка» та УНІАН [58]. Відсоток наврядче впав за останній час, скоріше навпаки. Нажаль, деякі популярні телеграм-канали не відповідають за якість інформації та часто поширюють фейкову інформацію, яка розганяє паніку в суспільстві та перекручує факти.

Війна – це час, коли люди повинні отримувати правду. Безумовно, існують обмеження в свободі слова, які є більш ніж об'єктивними та пов'язані з діяльністю військових, оперативною інформацією, розташуванням техніки, втратами, методиками й тактиками, і це зрозуміло. Ворог активно перебуває в нашому інформаційному просторі, а така інформація допомагає йому у здійсненні задуманих планів. Але громадськість виступає як контролер дій влади в умовах війни. Правдива інформація дозволяє громадськості відстежувати, як влада використовує свої повноваження, і при необхідності висувати вимоги до відповідальності за свої дії. Якщо інформація в ЗМІ є правильною та достовірною, це сприяє запобіганню паніці серед громадян та розповсюдженню неперевіраних чуток. Вірогідна інформація дозволяє громадськості бути інформованою та

утримувати спокій. Для збереження міжнародної довіри та уникнення негативних наслідків відносин з партнерами, в медійному просторі має бути відсутня дезінформація, що дає можливість сформулювати об'єктивне розуміння ситуації та сприяє справедливості у міжнародному співтоваристві.

Наявність різноманітних джерел новин є як позитивним аспектом, так і викликом для громадян. Під призою позитивного впливу є отримання широкого спектру поглядів на події та розширення можливості обговорення різних тем. Але якщо поглянути під іншим кутом, зростання кількості джерел бентежить споживачів інформації. Купа ресурсів, в яких складно орієнтуватися, а знайти достовірну та об'єктивну інформацію – ще складніше. Для українців, які переживають складний період воєнного конфлікту, важливо здійснювати відбір інформації з високим рівнем обізнаності та уважності. Однак багато залежить від вирішального кроку громадян самостійно розпізнавати достовірні джерела інформації, а також розвивати критичне мислення.

Щоденно ми тонемо в потоці інформації – починаючи з заголовків онлайн-видань у ліжку, перегортаючи стрічку новин за чашкою кави, і прослуховуванням новин в машині на шляху до роботи та вечірнім дайджестом телевізійних новин. Це рутинна частина життя, коли інформація не закінчується, а тільки набирає оберти. Зробивши невеликий експеримент та опитування друзів, дійшла висновку, що на споживання новин і інших повідомлень на день в середньому ми витрачаємо до 10 годин. Тільки вдумайтесь, 40% вільного часу витрачається на різноманітну інформацію, наскільки насичене сучасне життя та як важливо бути обізнаним у цьому потоці даних. Підвищення рівня медіаграмотності, яке включає в себе навички перевірки достовірності інформації та розуміння різних підходів до висвітлення подій, може стати ключовим фактором у вирішенні цього питання. Медіаграмотність наразі стає трендом серед споживачів ЗМІ. Компонентами обізнаності в медіа є: медіакомпетентність – уміння

критично оцінювати медіаповідомлення, створювати власні медіапродукти та розуміти вплив медіа на суспільство; медіа свідомість – уміння розпізнавати різні типи медіа, розуміти їхні цілі та впливи; медіавідповідальність – уміння використовувати медіа для підвищення обізнаності про важливі соціальні проблеми, просування миру та демократії та створення справедливого суспільства.

За останні 2 роки рівень медіаграмотності значно зріс в Україні, що можна пов'язати з початком російсько-української війни, ситуація показала важливість отримання якісної інформації та чому медіаграмотність є навичкою майбутнього. Уряд України це також розуміє, тому громадські організації та освітні установи впровадили ряд освітніх програм із медіаграмотності для різних вікових груп, що дозволяє українцям розвинути критичне мислення щодо медіаповідомлень. Свій вклад внесла діяльність українських медіа, громадських організацій та експертів, що підвищило суспільну обізнаність про важливість медіаграмотності. Прикладом належного підходу проектів до ініціативи покращення медіаграмотності є «Доступ до правди», «Stopfake.org», «Слово і діло», «Без брехні», «Reporter's Lab». Українські медіа котрі предметно підтримують проекти та виконують свою освітню медіа місію є «Детектор медіа», «Медіа сапієнтс», «Українську правду», «BBC News Україна», «Українську літературну газету», «Liga.net», 187 «Громадське радіо», «Радіо Свобода», «Радіо НВ»; а також матеріали ГО «Інститут масової інформації», «Texty.org.ua» та інші [37 с.186-187].

У 2022 році проведено дослідження «Індекс медіаграмотності української аудиторії» компанією New Image Marketing Group на замовлення «Детектора медіа». Дослідження було проведено методом онлайн-опитування серед громадян України віком від 18 років. Усього було опитано 1000 респондентів. Метою дослідження стало визначення рівня медіаграмотності української аудиторії. Для цього використовувався індекс

медіаграмотності, який складається з 10 питань, що вимірюють різні аспекти медіаграмотності, зокрема:

- розуміння ролі ЗМІ у суспільстві
- критичне мислення щодо медіа повідомлень
- відмінності між фактом та думкою
- вплив медіа на суспільство
- етика медіа
- безпека в Інтернеті

Результати дослідження показали, що частка аудиторії з вищим за середній рівнем медіаграмотності зростає з 55% у 2020 році до 81% у 2022 році. Середнє значення показника зросло з 4,8 бала у 2020 році до 5,9 бала у 2022 році [59]. Як результат суспільство відповідальніше використовує медіа, дотримується інформаційної гігієни та вмикають критичне мислення.

Рисунок 3. Результати дослідження медіаграмотності в Україні

Стан рівня медіаграмотності в Європі може варіюватися в залежності від країни та конкретних ініціатив, які проводяться національними урядами, незалежними організаціями, освітніми установами та ЗМІ. Загалом, 76% дорослих у Європі мають базовий рівень медіаграмотності, що означає, що вони можуть розуміти основні поняття про медіа та критично ставитися до медіаповідомлень. 46% дорослих у Європі мають високий рівень медіаграмотності, що означає, можливість розуміння складних понять про медіа та творчо використовувати медіа.

Найвищі рівні медіаграмотності спостерігаються у Фінляндії, Данії, Естонії, Швеції та Ісландії, країни мають традицію жо медіаосвіти, уряди та громадянське суспільство активно працюють над підвищенням рівня обізнаності медіа. Найнижчі рівні медіаграмотності спостерігаються у Румунії, Болгарії, Греції та Кіпрі. Ці країни мають менш розвинену традицію медіаосвіти, і їхні уряди та громадянське суспільство менше приділяють уваги питанням медіа грамотності [60].

Наразі в Європейському союзі існують різні ініціативи для підвищення рівня медіаграмотності, такі як навчальні програми в школах, інформаційні кампанії, тренінги для вчителів і батьків, а також спільні ініціативи між урядами та суспільством.

ЗМІ в свою чергу покликані зробити все, щоб забезпечити суспільство правдивою та неупередженою інформацією. Вони виступають не лише як інформатори, а й як посередники, які формують світогляд та розуміння подій. Висвітлюючи новини, журналісти повинні дотримуватися високих стандартів об'єктивності, точності та етики, адже як показало дослідження над магістерською роботою етика відіграє важливу роль і може розглядатися як фундаментальний аспект. У ситуаціях конфліктів та воєнних дій, важливо, щоб журналісти були особливо обачними та відповідальними у виборі слів, зображенні подій та вираженні точок зору. Їхня робота визначає, наскільки адекватно та повна інформація надходить до громадськості. Забезпечення суспільства правдивими та неупередженими фактами — це важливий аспект журналістської місії, який допомагає громадянам краще розуміти події, приймати обґрунтовані рішення та взаємодіяти в суспільному контексті, також це сприяє підтримці прозорості, відповідальності та розвитку демократії в країні.

Як і країни Європи, українські ЗМІ ведуть активну боротьбу з дезінформацією, враховуючи загрози, які вона може становити для суспільства, політичного процесу та національної безпеки. Дезінформація розшаровує суспільство, підриває довіру до традиційних джерел новин та

несе реальну загрозу для становлення держави в очах громадян. Вона зачіпає найглибші переконання людей, експлуатуючи їхні страхи та упередження. Руйнування віри в об'єктивність та етичні стандарти в журналістиці призводить до того, що дезінформація стає більш привабливою, ніж складні, але правдиві наративи. Це може призвести до розділення суспільства, підбурювання конфліктів та створення сприятливого ґрунту для екстремізму, що останнім часом все частіше відбувається в українському інформаційному просторі. Міжнародні організації та держави активно працюють над розробкою стратегій боротьби з цією загрозою. Сприяння медіаграмотності, підтримка незалежних ЗМІ та співпраця з соціальними мережами та онлайн-платформами стають ключовими частинами цієї стратегії. Не менш важливо зауважити, що впроваджуються ефективні законодавчі заходи та сприяння міжнародній координації для протидії дезінформації в цифровому віці.

Основні заходи країн ЄС та України для уникнення поширення дезінформації та оман суспільства:

- **Освіта та підвищення обізнаності населення.** Країни навчають людей, як розпізнавати дезінформацію та як отримувати інформацію з надійних джерел. Все більше країн ЄС та Україна акцентують на важливості медіаграмотності в освіті, сприяючи розвитку критичного мислення та навичок визначення дезінформації серед громадян.

- **Контроль медіа.** Країни вживають заходів для того, щоб запобігти поширенню дезінформації в ЗМІ. Це може включати в себе перевірку фактів, видалення неправдивої інформації та надання фінансової підтримки незалежним ЗМІ.

- **Закони та регулювання.** Країни вживають заходів для того, щоб зробити поширення дезінформації незаконним. Це може включати в себе кримінальне переслідування осіб, які поширюють дезінформацію, або штрафи для компаній, які поширюють дезінформацію через свої платформи.

Уряди країн ЄС та України фінансують незалежні ЗМІ, які виробляють якісний контент, що сприяє критичному мисленню та медійній грамотності. Фінансова підтримка для незалежних ЗМІ та факт-чекінгових організацій відіграє ключову роль у боротьбі з дезінформацією та забезпеченні доступу до достовірної інформації для громадськості. Матеріальне забезпечення стає фундаментом об'єктивного висвітлювання події без впливу зовнішніх інтересів. Фінансування від читачів, грантів або інших джерел, які не мають політичних чи корпоративних інтересів, дозволяє медіа діяти в інтересах громадськості. Організації, що спеціалізуються на факт-чекінгу, також фінансуються державами що дозволяє їм проводити ретельні дослідження та надавати громадськості достовірні факти. До речі, стратегія фінансування підвищує професійні стандарти журналістики та створює мотивацію для інших фахівців. Програми можуть включати тренування журналістів, розвиток етичних кодексів та підтримку ініціатив, спрямованих на підвищення якості медійного покриття. Підтримка дозволяє ЗМІ та факт-чекінговим організаціям розширювати свої можливості та покриття, включаючи роботу у важкодоступних регіонах чи з малозабезпеченими темами. ЗМІ мають можливість швидше та ефективніше реагувати на ситуації кризи, коли необхідно діяти та чинити опір дезінформації, та сприяти запобіганню її подальшому поширенню. Тобто фінансова підтримка є необхідним елементом створення здорового інформаційного середовища, де громадяни можуть довіряти наданій інформації та робити обдумані рішення на основі фактів.

Однак, є і відмінності в підходах країн ЄС та України до боротьби з дезінформацією. Країни ЄС мають більш розвинені системи контролю медіа, ніж Україна. Це пов'язано з тим, що Європейські країни мають більш довгу історію демократичного розвитку, та в них є незалежні органи, які відповідають за перевірку фактів та видалення неправдивої інформації з ЗМІ. Більш того, західні колеги мають розвинені системи освіти та

підвищення обізнаності населення про дезінформацію, ще в школі дітей навчають, як розпізнавати дезінформацію, а також існує безліч громадських кампаній, які підвищують обізнаність про проблему. Україна менш розвинена в забезпеченні систем контролю медіа та освіти. Це пов'язано з молодого демократією, яка лише нещодавно вийшла з радянського союзу, де свободою слова вважались наративи комізму та повна пропаганда режиму. В Україні немає незалежних органів, які відповідають за перевірку фактів та видалення неправдивої інформації. Однак існують різні агентства та ініціативи, які можуть брати участь у боротьбі з дезінформацією. Фахівці в області медіа та журналістика співпрацюють з фондами, громадськими організаціями та міжнародними ініціативами, щоб виявляти та відстежувати випадки дезінформації. Також, органи влади вживають заходів для регулювання протидії дезінформації, але з врахуванням принципів свободи слова та недопущення цензури.

Незважаючи на ці відмінності, обидві групи країн прагнуть протистояти дезінформації, яка становить серйозну загрозу для демократичних цінностей та інститутів, тому створили низку організацій та активно співпрацюють на міжнародному рівні для обміну досвідом і координації заходів. Важливо зазначити, що боротьба з дезінформацією триває кожного дня і є складним завданням, яке вимагає комплексного підходу.

На підґрунті вивченого матеріалу до теми кваліфікаційної роботи, ми зробили порівняльний аналіз системи інформування населення Європи та України, який показав та підкреслив слабкі й сильні сторони медійного простору обох систем медіа.

Аспекти	Медіа в Україні	Європейські медіа
Політичний контекст	Вплив історичних подій, політичних трансформацій та геополітичного середовища. Можливий тиск на ЗМІ.	Різноманітні політичні системи, різний рівень розвинутості демократії та незалежності ЗМІ.

Аспекти	Медіа в Україні	Європейські медіа
Економічні умови	Економічні виклики можуть впливати на фінансову стійкість ЗМІ та їхню спроможність забезпечити якісний журналістський продукт.	Контрастні умови на ринку ЗМІ, які можуть відображати економічний стан країни.
Журналістські стандарти	Зусилля для підвищення журналістської етики та незалежності. Виклики у забезпеченні об'єктивності та боротьбі з корупцією.	Високі журналістські стандарти, акцент на об'єктивності та глибокому аналізі.
Мовне різноманіття	Двомовна ситуація (українська та російська) впливає на взаємодію ЗМІ з різними аудиторіями. Наразі, ще існують ЗМІ, які інформують російською мовою, що не правильним.	Різні мови в різних країнах. ЗМІ пристосовуються до специфіки своїх мовних спільнот. Інтернаціональна мова - англійська.
Геополітичне середовище	Геополітичне розташування впливає на медійну атмосферу, зокрема, у контексті інформаційної війни.	Геополітична ситуація коливається в різних регіонах.
Медіаграмотність	Зусилля у підвищенні медіаграмотності, особливо у контексті інформаційної війни та фейкових новин.	Зазвичай рівень медіаграмотності вищий за середній, але є виклики в цифровій епохі.

Таблиця 1: Порівняння європейських та українських ЗМІ

Аналіз показав, що медіа в Україні та Європейських країнах визначаються різними факторами, включаючи політичний контекст, економічні умови, журналістські стандарти, мовне різноманіття, геополітичне середовище та рівень медіа грамотності. Україна, зазнаючи вплив історичних та політичних трансформацій, стикається з викликами в забезпеченні незалежності ЗМІ та забезпеченні об'єктивної інформації в

умовах інформаційної війни та інформування населення під час військового стану.

У європейських країнах рівень розвитку демократії, звісно, вищий, але українські медіа не відстають від нього, журналістські стандарти в країнах ЄС зберігаються високими протягом років. У західних колег є різноманітні умови на ринку ЗМІ, визначені різним економічним станом країн та політичними системами. Медіаграмотність у Європі варіюється але і тут існують виклики цифрової епохи.

Цей порівняльний аналіз вказує на необхідність подальшої роботи в Україні з підвищення медіаграмотності та підтримки незалежності ЗМІ для забезпечення різностороннього та об'єктивного інформування соціуму, особливо в період війни, коли правда є необхідністю для суспільства.

ВИСНОВКИ

Війна в Україні зняла рожеві окуляри з усього світу та показала, що означає боротьба та відстоювання своїх прав, культури, мови та державних кордонів, а також стала новим поштовхом до змін в журналістиці. Кваліфікаційна робота була присвячена детальному аналізу ролі етики для журналістів в українських умовах військового конфлікту, з використанням європейських етичних принципів як основи. В ході вивчення було досліджено витoki та поняття журналістської етики та її становлення в світі. Визначені головні кити європейських етичних принципів, таких як об'єктивність, достовірність, захист приватності та гідності, що стають своєрідним компасом для українських журналістів на шляху до незалежності медіа та демократії в цілому. А аналіз медіаконтенту дозволив визначити рівні дотримання українськими журналістами цих принципів у висвітленні воєнних подій.

Проаналізовані матеріали враховують та розкривають різноманітні аспекти конфлікту, а також дозволяють визначити рівень відповідності висвітлення етичним нормам та стандартам. Також були виявлені зміни та трансформації в журналістській практиці, що відбуваються під впливом європейських принципів, в особливостях інформаційного висвітлення та взаємодії з аудиторією.

Війна є періодом великих випробувань для журналістики. Медійники ризикують своїми життями, перебуваючи на фронті, стають жертвами насильницьких викрадень і катувань. Редакції змушені припиняти свою діяльність через фінансові труднощі, або через тиск з боку влади. У цей час журналістика стикається з новими викликами, які вимагають особливої уваги до етичних принципів. В роботі розкриті та визначені нові тенденції розвитку етичних аспектів журналістики у воєнних реаліях та систематизовані зміни в підходах до висвітлення конфліктів та взаємодії з інформаційними джерелами. Результати дослідження сприятимуть

подальшому розвитку професійної етики українських журналістів, а також впровадженню кращих практик, засвоєних в європейському журналістському середовищі.

Інформаційний простір у кризових обставинах швидко визначає напрямок суспільних переконань та поглядів, тому важливим є дотримання професійних стандартів, які допомагають журналістам бути об'єктивними та правдивими. Підливає масло у вогонь і розвиток соціальних мереж, які є ідеальним осередком для дезінформації, шляхом швидкого реагування на події та легкого оприлюднення матеріалів. Тому мною був зроблений висновок, що першою жертвою під час збройного конфлікту стає правда. Як писати, про що писати, а про це взагалі можна писати? За останні роки етичні й професійні стандарти вийшли зі своїх кордонів та зробили чіткий крок уперед до нової ери ЗМІ. Дезінформація може мати високу ціну і призвести до розчарування через перебільшені очікування, формовані ЗМІ. Визнання проблем і їх відкрите обговорення, навіть під час воєнного конфлікту, є кроком до їх вирішення і свідченням про зріле та відповідальне суспільство.

У складні часи для країни найкращим рішенням є забезпечення єдності в протистоянні ворогу ззовні. Важливо відзначити, що серйозні обговорення навколо цієї проблематики розпочалися в журналістському середовищі ще до повномасштабного вторгнення російських військ в Україну. Це пов'язано з початком війни на Сході країни та анексією Криму, тому українські журналісти вже мають десятирічний досвід роботи в надзвичайних ситуаціях та значно підвищили свої soft та hard skills.

Під час вивчення теми, було виявлено, що аудиторія також покращує свої знання, навчається та підвищує рівень медіаграмотності, що є пріоритетною рисою в швидкому інформаційному просторі сьогодення. Не дивно, що рівень обізнаності в ЗМІ задають європейські стандарти, які є показовими по стійкості та стабільності показників в якості інформації та медіаграмотності. ЗМІ ЄС не тільки дивують світ сталими показниками, але

йдуть на підвищення своїх стандартів для закладення фундаменту на наступні роки. На цьому прикладі ми бачимо, що етика це щось більш ніж важливе, це частина органічної роботи медіа. Це тема, яка вивчається кожного дня, адже кожна хвилина може підкинути нам нові перешкоди на шляху до демократії, свободи слова та право на правду.

Журналіст митець, який дихає свободою, навіть, коли вона є недосяжною та майже втраченою через жахи сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України: Про інформацію від 16.07.2020. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 04.11.2023).
2. Становлення етичної науки в період античності. Освіта.UA. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/11154/> (дата звернення: 04.11.2023).
3. Корню Д. Етика засобів масової інформації. Київ: К.І.С., 2004. – 130 с.
4. Kovach B. The elements of journalism: What newspeople should know and the public should expect. New York : Crown Publishers, 2001. – 205 p.
5. Kim J. A. Culture as Method: A Review Essay of James W. Carey's Communication as Culture: Essays on Media and Society URL: https://www.researchgate.net/publication/272137774_Culture_as_Method_A_Review_Essay_of_James_W_Carey's_Communication_as_Culture_Essays_on_Media_and_Society (дата звернення: 07.11.2023).
6. Москаленко А.З. Етика журналіста: між боротьбою за тираж і об'єктивною інформацією. Центр вільної преси, 1997. –36 с.
7. Кузнецова О.Д. Професійна етика журналіста: посібник / Львів: ПАІС, 2007. – 246 с.
8. Іванов В.Ф Сердюк В.Є. Журналістська етика. підручник / Київ: Вища шк., 2007. – 237 с.
9. Кодекс етики - Комісія з журналістської етики. Комісія з журналістської етики. URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/> (дата звернення: 09.11.2023).
10. Різун В. В. Методи наукових досліджень у журналістикознавстві: навч. посіб. / Київ: Преса України, 2008. – 144 с.
11. Грабченко А.І., Федорович В.О., Гаращенко Я.М. Методи наукових досліджень: навч. посіб. / Харків: НТУ "ХПІ", 2009. – 142 с.
12. The Editors of Encyclopaedia Britannica. Edward R. Murrow | Broadcast Pioneer, Radio Host, TV News Anchor. Encyclopedia Britannica.

- URL: <https://www.britannica.com/biography/Edward-R-Murrow> (date of access: 09.11.2023).
13. Ward S. J. A. Global Journalism Ethics. McGill-Queen's University Press, 2010. 296 p.
  14. Барчан О.В. Історія зарубіжної журналістики (XVIII — початок XX століття): навч. метод. посіб./ Ужгород, 2021р. – 39 с.
  15. Кіבל Р. Журналістська етика / Київ: Київська типографія, 2006. – 188 с.
  16. Срібняк І. Історія журналістики (XVII – XX ст.). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: ВПЦ НаУКМА, Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2013. – 304 с.
  17. Day L. A. Ethics in Media Communication: Cases and Controversies. 4th ed. Wadsworth Pub Co, 2002.– 504 с.
  18. Ward S. J. A. Global Journalism Ethics. McGill-Queen's University Press, 2010. – 296 p.
  19. The Editors of Encyclopaedia Britannica. Edward R. Murrow | Broadcast Pioneer, Radio Host, TV News Anchor. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/biography/Edward-R-Murrow> (date of access: 09.11.2023).
  20. The Editors of Encyclopaedia Britannica. Edward R. Murrow | Broadcast Pioneer, Radio Host, TV News Anchor. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/biography/Edward-R-Murrow> (date of access: 09.11.2023).
  21. Жиленко І. Р. Міжнародна журналістика: конспект лекцій /– Суми: Сумський державний університет, 2023. – с.123-130
  22. Принципи роботи і цінності BBC. BBC - Homepage. URL: <https://www.bbc.com/languageguides/uk/values/> (date of access: 15.11.2023).
  23. Як BBC зміцнює прозорість і довіру до новин в інтернеті - BBC News Україна. BBC News Україна.

- URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/institutional-50170368> (дата звернення: 15.11.2023).
24. Публікаційна етика | Соціальні комунікації: теорія і практика. Соціальні комунікації: теорія і практика.
URL: https://new.comteka.com.ua/index.php/journal/publication_ethics (дата звернення: 15.11.2023).
25. Independent press standarts organization: веб-сайт.
URL: <https://www.ipso.co.uk/> (date of access: 15.11.2023).
26. The Swedish press and broadcasting authority : веб-сайт. URL: : <https://www.mprt.se/en/> (date of access: 15.11.2023).
27. Raad voor de Journalistiek: voor klachten over journalistieke activiteiten: веб-сайт. URL: <https://www.rvdj.nl/> (date of access: 15.11.2023).
28. Нагорна, Ю. Ціннісні орієнтири журналіста у контексті розвитку новітніх технологій / Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. – с. 93–95.
29. Журналістика майбутнього: виклики, тенденції, перспективи розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Львів: Простір-М, 2022. с.221-222
30. Сущенко М. Журналістська етика під час війни: особливості та ключові проблеми: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Society and Science: Interconnection» / Porto: InterConf, 2022. – с.217 – 219
31. Голуб О.П. Медіакомпас: путівник професійного журналіста: практичний посібник / Київ: ТОВ «Софія-А», 2016. – 184 с.
32. Додонов Р. Криза, війна чи конфлікт – як коректно називати події на сході України? Український інститут стратегій глобального розвитку і адаптації.
URL: https://uisgda.com/ua/kriza-_vjna_ (дата звернення: 16.11.2023).
33. Лось Й.Д. Публіцистика й тенденції розвитку світу: навч. Посібник / Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2007. – 376 с.
34. Феценко А. День журналіста: згадаймо поіменно медійників, які загинули під час війни. Главком. URL: <https://glavcom.ua/country/society/den->

zhurnalista-zhadajmo-medijnikiv-jaki-zahinula-pid-chas-povnomasshtabnoji-vijni-932095.html (дата звернення: 20.11.2023).

35. Туровська Л.В. Екстралінгвальна обумовленість лінгвістичних процесів у термінології (на прикладі військової терміносистеми). URL: <http://term-in.org/goods/15-1-1-1/category/id68/> (дата звернення: 20.11.2023).
36. Яценко Н. Основні етапи становлення військової термінології. URL: <http://term-in.org/goods/15-1-1-1/category/id78/> (дата звернення: 20.11.2023).
37. Синчак Б. А. Деонтологія журналістської діяльності: виклики, дилеми, тенденції: дисертація. Суми, 2023. 230 с.
38. Digital News Report 2022. Reuters Institute for the Study of Journalism. URL: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2022> (date of access: 20.11.2023).
39. Digital News Report 2023. Reuters Institute for the Study of Journalism. URL: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2023> (date of access: 20.11.2023).
40. Китай запровадив жорсткіші правила користування інтернетом - BBC Ukrainian - Політика. BBC - Homepage. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2012/12/121228_china_internet_hk (дата звернення: 20.11.2023).
41. Background to “Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections”: The Analytic Process and Cyber Incident Attribution. URL: https://www.dni.gov/files/documents/ICA_2017_01.pdf (дата звернення: 20.11.2023).
42. Іванов В., Маслов Є. Журналістська етика: посібник для підготовки до державного іспиту / Київ: ТЗОВ «ЗН УА», 2014. – 224 с.
43. Іванов В. Ф., Зайцев Ю. Є. Європейська Конвенція з прав людини. Свобода вираження поглядів: довідник з українського та європейського інформаційного законодавства / Київ: Центр вільної преси, 2002. С. 245.

44. Кетteman M., Бенедек В. Свобода вираження поглядів та Інтернет / Видавництво Ради Європи, 2013. 208 с.
45. Ukrinform. Рада Європи ухвалила нові рекомендації для підтримки якісної журналістики. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3434525-rada-evropi-uhvalila-novi-rekomendacii-dla-pidtrimki-akisnoi-zurnalistiki.html> (дата звернення: 22.11.2023).
46. Рада Європи закликає держави підтримувати якісну журналістику: нові рекомендації - Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. URL: <https://www.nrada.gov.ua/rada-yevropy-zaklykaye-derzhavy-pidtrymuvaty-yakisnu-zhurnalistyku-novi-rekomendatsiyi/> (дата звернення: 22.11.2023).
47. Recommendation CM/Rec(2022)4 of the Committee of Ministers to member States on promoting a favourable environment for quality journalism in the digital age. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a5ddd0 (дата звернення: 22.11.2023).
48. Recommendation CM/Rec(2022)12 of the Committee of Ministers to member States on electoral communication and media coverage of election campaigns. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a6172e (дата звернення: 22.11.2023).
49. Recommendation CM/Rec(2022)13 of the Committee of Ministers to member States on the impacts of digital technologies on freedom of expression. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a61729 (дата звернення: 22.11.2023).
50. Recommendation CM/Rec(2022)16[1] of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a67955 (дата звернення: 22.11.2023).

51. Організація Об'єднаних Націй. Доброчесність та етика засобів масової інформації / Відень, 2021р. 39с
52. Сорока Ю. Журналісти на війні. Документальні дослідження, хронікальний літопис, аналітика. Київ : Фоліо, 2022. 448 с
53. Правда і об'єктивність – наша зброя, – Сергій Лойко. Армія FM – Радіо сильних! Радіо вільних!. URL: <https://www.armyfm.com.ua/pravda-i-ob'yektivnist---nasha-zbroya---sergij-lojko/> (дата звернення: 23.11.2023).
54. Русик Л. Мірер П. Спогади Ігоря Козловського про полон та катівні у Донецьку. URL: <https://suspilne.media/568407-a-citav-lekcii-suram-sob-cuti-golos-spogadi-igora-kozlovskogo-pro-polon-ta-kativni-u-donecku/> (дата звернення: 23.11.2023).
55. Савчук М. Директор окупаційної мережі отримував зарплату від Епіцентру до липня-2022 URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OxZ-ciw390o> дата звернення: 23.11.2023).
56. Як війна змінила мене та країну. Підсумки року | САУ – Портал Соціологічної асоціації України. САУ – Портал Соціологічної асоціації України. URL: <https://sau.in.ua/research/yak-vijna-zminyla-mene-ta-krayinu-pidsumku-roku/> (дата звернення: 23.11.2023).
57. «Труха», «Блискавка», УНІАН – найбільш популярні джерела новин для українців під час війни. detector.media. URL: <https://detector.media/infospace/article/205497/2022-11-30-trukha-blyskavka-unian-naubilsh-populyarni-dzherela-novyn-dlya-ukraintsiv-pid-chas-viyny/>(дата звернення: 23.11.2023).
58. ГО «Детектор медіа». Індекс медіаграмотності українців: 2020-2022 (повна версія). detector.media. URL: <https://detector.media/infospace/article/210210/2023-04-18-indeks-mediagramotnosti-ukraintsiv-2020-2022-povna-versiya/> (дата звернення: 24.11.2023).

59. Як це роблять у Європі? Тернопільський пресклуб.
URL:<https://pressclub.te.ua/novyny/yak-cze-roblyat-u-yevropi/> (дата звернення: 24.11.2023).
60. When Journalists go to war: Ethics, safety and solidarity in journalism. Ethical Journalism Network. URL: <https://ethicaljournalismnetwork.org/ethics-safety-solidarity-journalism> (date of access: 24.11.2023).
61. Бриж Є. Для розвитку вільних і незалежних медіа в Україні необхідна довгострокова міжнародна підтримка. cs.detector.media.
URL: <https://cs.detector.media/reforms/texts/184966/2022-10-08-dlya-rozvytku-vilnykh-i-nezaleznykh-media-v-ukraini-neobkhidna-dovgostrokova-mizhnarodna-pidtrymka/> (дата звернення: 24.11.2023).
62. Семенюта І. Журналістська етика під час війни. Як показати реальність у рамках стандартів. detector.media.
URL: <https://detector.media/infospace/article/215507/2023-08-14-zhurnalistaska-etyka-pid-chas-viyny-yak-pokazaty-realnist-u-ramkakh-standartiv/> (дата звернення: 04.11.2023).
63. Садівничий В., Сушкова О. «Джинса» як етична проблема місцевої журналістики. Інформаційне суспільство. 2016. Вип. 23. С. 20–24.
64. Yevtushenko O., Kovalova T., Sadvnychy V., Zhylenko I., & Bondarenko O. Overcoming Post-truth Challenges: Is journalism education successful in Ukraine? Amazonia Investiga, 2022. 11(57), 100–110.
<https://doi.org/10.34069/AI/2022.57.09.11>.